АЗӘРБАЈЧАН

ӘДӘБИ-БӘДИИ ЖУРНАЛ

12

1983

МИКАЈЫЛ РЗАГУЛУЗАДӘ

Бәдии тәрҹүмә саһәсиндә, тәәссүф ки, плансызлыг, нәзарәтсизлик һәлә дә давам едир. Бу исә мәдәни инкишафымыз үчүн зәрури олан бәдии әсәрләрин системли, ардычыл вә јүксәк кејфијјәтлә тәрҹүмә едилмәсинә мане олур. Бу бахымдан тезликлә чидди вә тә'сирли тәдбирләр көрмәк зәруридир.

Белә тәдбирләрдән ән мүһүмү, мәнҹә, республика мигјасында нәшријјатларын баш редакторлары, ән тәҹрүбәли тәрҹүмәчиләр вә әдәбијјатшүнаслардан ибарәт кениш сәлаһијјәтли, нүфузлу бир рәһбәр мәркәз јаратмагдыр. Бу мәркәз гардаш совет халглары вә дүнја әдәбијјатларындан узун мүддәтли тәрҹүмә планыны тәртиб, һәм дә тәрҹүмәчи вә редакторлар сијаһысыны тә'јин етмәлидир. Беләликлә, тәрҹүмә едиләҹәк әсәрләрин дә, тәрҹүмәчи вә редакторларын да сечилмәсиндәки һәрҹ-мәрҹлик арадан галхар, бәдии тәрҹүмә һәм кәмијјәт, һәм кејфијјәтчә јахшылашар.

2. Бәдии тәрҹүмә саһәсиндә **ихтисаслы кадрлар јетишдирмәк мәсәләси чох чидди вә мүрәккәб мәсәләдир.** Кәнҹ, исте'дадлы кадрлары нечә јетишдирмәк олар?

Бәдии тәрҹүмәни чидди јарадычылыг иши кими гәбул етсәк (һәгигәтән дә беләдир!), онда бу суала белә ҹаваб вермәк олар: Үмумијјәтлә рәссам, бәстәкар, јазычы,—бир сөзлә, сәнәткар нечә јетишдирилирсә, бәдии тәрҹүмәчи дә елә јетишдирилмәлидир, даһа доғрусу **јетишмәлидир.**

Мә'лумдур ки, ихтисас мәктәбләри һәр ил јүзләрлә мә'зун бурахыр. Јетишдирир, амма буиларын ичәрисиндән өз исте'дадларына көрә мүхтәлиф сәвијјәли сәнәткарлар јетишир.

Бәдии тәрҹүмә дә, һәр шејдән әввәл, исте'дад мәсәләсидир. Әлбәттә, һәр исте'дад кими, бу да «јетишдирилмәлидир». Республикамызда рус вә харичи дилләр институтлары вар. Онларда бәдии тәрҹүмә тәмајүллү шө'бәләр дә олмалыдыр. Лакин сәнәткар бәдии тәрҹүмәчини, әлбәттә, мәсәлән, техник вә ја мүһәсиб кими «јетишдирмәк» олмаз. О өз исте'дады вә јарадычы зәһмәти сајәсиндә јетишмәлидир.

Тәрҹүмәнин орижиналдан едилмәси, шүбһәсиз, ән доғру јолдур. Амма һазыркы мәрһәләдә там мүмкүн олмадығындан, бүтүн башга халглар кими, биз дә һәләлик сәтри тәрҹүмәдән дә истифадә етмәли олачағыг. Чүнки, үмумијјәтлә, бәдии, хүсусилә поетик тәрҹүмә үчүн јалныз һәр ики дили, һәтта јахшы, мүкәммәл билмәк дә кифајәт дејил. Јарадычылыг-тәрҹүмәчилик исте'дады да зәруридир. Буна көрә дә һәләлик (бәлкә дә елә һәмишәлик) бу ишдә дилбиләнлә сәнәткарын иш бирлији зәрури олачагдыр.

3. Совет халглары вә дүнја әдәбијјатындан «көһнә» тәрҹүмәләрә гајытмаг вә ја буилары јенидән тәрҹүмә етмәк мәсәләсинә кәлинҹә, бу, мәнҹә, нисбәтән ајдын вә асан мәсәләдир. Башга халгларда олдуғу кими, вахтилә тәрҹүмә олунмуш әсәрләр нәзәрдән кечирилмәли, халгын муасир мәдәни инкишаф сәвијјәсинә ујғун оланлар тәкрар нәшр едилмәли, муасир дил, үслуб, бәдии сәвијјә тәләбатына ујмајанлар јенидән тәрҹүмә едилмәлидир.

«Көһнә» тәрҹүмәчи нәсли илә јени нәсил арасында фәргә кәлинҹә, бурада

«нәсил» фәрги дејил, истеʼдад вә бәдии кејфијјәт фәрги ме'јар олмалыдыр. «Көһнә» нәслдә дә, јени нәсилдә дә истедадлы тәрчүмәчиләр вә јүксәк бәдии кејфијјәтли тәрчүмәләр олуб, вар вә олачагдыр.

4. Мүасир совет вә дүнја әдәбијјатынын һансы нүмунәләринин тәрчүмәсини вачиб сајмаг суалына мүхтәсәр, конкрет чаваб вермәк чәтиндир. Әлбәттә, илк нөвбәдә мүасир һәјатын ән актуал ичтимаи-сијаси, идеоложи мәсәләләрини ән габагчыл көрүшлә, јүксәк бәдииликлә әкс етдирән әсәрләри тәрчүмә етмәк лазымдыр.

5. «Бәдии тәрчүмә интерпретасија, јохса орижиналын сурәтини чыхармагдыр?»—суалыны мән бәдии тәрчүмәдә әслинә ујғунлуг вә сәрбәстлик дәрәчәси мәʼнасында баша дүшүрәм. Бурада «орижиналын сурәтини чыхармаг» барәсиндә һеч сөз ола билмәз! Әслиндә бу һеч мүмкүн дә дејил!

Тәрчүмәнин әслинә ујғунлуғу, дүзкүнлүјү вә көзәллији барәсиндә та гәдимдән қалан бәʼзи афоризмләр, «һөкмләр» вар. Зарафатла дејибләр ки: «Тәрчүмә гадын кимидир,—көзәл оларса, сәдагәтли (әслинә ујғун) олмаз, сәдагәтли оларса—көзәл олмаз!» Вә ја **«Тәрчүмәчи нәсрдә мүәллифин гулу, шеʼрдә—рәгибидир!»**.

Мәнчә, бу јарымзарафатлы «мүһакимәләрин» һеч бири дүз дејил.

Тәрчүмә севимли-намуслу гадын кими, һәм көзәл, сәдагәтли, тәрчүмәчи исә, шеʼрдә дә, нәсрдә дә мүәллифин ән сәмими досту вә шәрики—һәмкары олмалыдыр. Тәәссүф ки, «суаллара чаваб» шәклиндә бу фикри кениш изаһа имкан јохдур, анчаг гејд етмәлијәм ки, бәдии тәрчүмә тарихи-милли колоритә, мүәллифин вә әсәрдәки сурәтләрин фәрди үслуб, дил, әсәрин жанр-нөв хүсусијјәтләринә риајәтлә мүасир охучуја өз ана дилиндә чатдырмаг кими чох мүрәккәб, мәсʼулијјәтли, шәрәфли бир јарадычылыг вәзифәсидир.

6. Әдәби тәнгидин, еләчә дә әдәбијјатшүнаслығын бәдии тәрчүмә мәсәләләринә мүнасибәти, ачыг десәк, дөзүлмәз дәрәчәдә јарытмаздыр. Даһи Низаминин әсәрләрилә јанашы дүнја әдәбијјатынын ән көркәмли шеʼр вә нәср әсәрләриндән дилимизә хејли тәрчүмә едилдији һалда, бунлар һаггында тутарлы тәдгигат әсәрләри бир јана, аз-чох кениш рәʼјләр дә јазылмамышдыр.

Әлагәдар елми мүәссисәләримиз, әдәбијјатшүнас вә тәнгидчиләримиз, јарадычылыг тәшкилатларымыз, илк нөвбәдә мәтбуат органларымыз бу мәсәләјә диггәт јетирмәли, бу ишлә чидди вә ардычыл мәшғул олмалыдыр.

«Тәрчүмәнин даһа һансы проблемләриндән данышмаг» суалына кәлинчә, һәм нәзәри, һәм әмәли проблемләр чохдур. Һәләлик ән асан һәлл едилә биләчәк ади—әмәли бир мәсәләни гејд етмәји лазым биләрәм: тәрчүмәчи илә редакторун гаршылыглы мүнасибәтләри.

Мәʼлум олдуғу кими, нәшријјатларымызда «штатлы» редакторлар вар. Адәтән, чидди елми, ичтимаи-сијаси мәзмунлу әсәрләрин хүсуси ихтисас редакторлары илә јанашы «нәшријјат редакторлар»ы да олур. Бәдии әсәрләр, о чүмләдән тәрчүмә әсәрләри исә јалныз «штатлы» вә ја нәшријјат редакторларына тапшырылыр. Тәәссүф ки, бунларын арасында кәмсавадлар да јох дејил.

Адәтән, тәрчүмә нәшријјата верилдикдән сонра тәрчүмәчи унудулур, онун рәʼји сорушулмадан, тәрчүмә, әлиндә һазыр иш олмајан нөвбәти «нәшријјат» редакторуна редактәјә верилир. О да лүғәти гаршысына гојуб, тәрчүмәни о сүзкәчдән кечирир вә өзү лазым билдији «дүзәлишләри» едир. Әкәр редактор кифајәт гәдәр савадлы вә тәчрүбәлидирсә, јенә дәрд јарыдыр. Ахы, редактор да бәдии јарадычылыг сәвијјәсиндә истеʼдада малик олмалыдыр!

Бу бахымдан, узун мүддәтли тәрчүмәчилијимдә дәфәләрлә өз тәʼкидимлә тәрчүмәни јенидән «бәрпа» етмәли олмушам. Өзүм дә С. Вурғун, С. Рүстәм, Р. Рза, Әһмәд Чәмил вә башгаларынын һәм орижинал, һәм тәрчүмә әсәрләрини редактә едәндә, мүлаһизәләрими онлара билдириб, ја өзләринә дүзәлтдирмишәм (бу, мәнчә бәдии әсәрин редактәсиндә, даһа доғру јолдур), ја да онларын разылығыны алмышам. Бәдии тәрчүмә әсәрләринин редактә просесини јахшылашдырмаг үчүн тәклиф едирәм ки, әсәрин редактору тәрчүмәчинин разылығы илә тәʼјин едилсин, редактә просесиндә редактор өз мүлаһизәләрини тәрчүмәчијә (мүәллифә) десин вә өзбашына дүзәлиш еләмәсин.

Нәһајәт, һазырда тәрчүмә илә бағлы көрдүјүм «иш» барәсиндә дејә биләрәм? Мән даһа чох һәм мәнсур, һәм дә поетик тәрчүмә илә мәшғул олдуғумдан, бәдии тәрчүмәнин нәзәри вә әмәли проблемләри илә әлагәдар вахташыры мәгаләләр јазмышам, еләчә дә тәрчүмә вә редактә етдијим китаблара мүгәддимә вә редакторун гејдләриндә мүлаһизәләрими јазмышам. Бунлар зәннимчә инди дә аз-чох фајдалы ола биләр. Имканым олса, бунлары јени мүлаһизәләрлә тамамлајыб, охучу вә һәмкарларыма чатдырмаг истәрдим.

Сон сөзүм—«Азәрбајчан» журналы редаксијасы—бәдии тәрчүмә мәсәләләри илә бағлы ваčиб бир сөһбәт ачмагла јахшы иш көрүб вә арзу едирдим ки, бу чыхышларын мүлаһизәләрин сәмәрәли нәтичәси олсун.